

STRETNUTIE JUHOSLOVANSKÝCH A ČESKOSLOVENSÝCH
FILOZOFOV

Zadar, nevelké starobylé mesto na pobreží Jadranského mora, bol v dňoch 3.—5. novembra 1965 svedkom nezvyčajného podujatia: uskutočnilo sa tu bilaterálne sympóziu juhoslovanských a československých filozofov, prvé takéto stretnutie v dejinách našich filozofií.

V posledných rokoch došlo už viackrát k vzájomným stretnutiam a návštevám československých a juhoslovanských filozofov, boli to však viac-menej iba príležitostné a nepripravené stretnutia. Pritom sa však po rokoch vzájomnej izolácie obapolne pociťovala potreba dôkladnejšie a systematicky sa navzájom spoznať, skonfrontovať si názory a nadviazať trvácnejšie kontakty. Iniciatívu v tomto smere vyvinula Juhoslovanská filozofická spoločnosť a ako prvé väčšie spoločné podujatie pripravila zadarské sympóziu na tému *Marxizmus a dialektika*.

Na sympóziu sa z obidvoch krajín zúčastnilo po 10 zástupcov. Medzi juhoslovanskými účastníkmi boli viacerí poprední a aj u nás známi filozofi, ako napr. prof. dr. Predrag Vranicki, dekan Filozofickej fakulty v Záhrebe, prof. dr. Mihailo Markovič z Filozofickej fakulty v Belehrade, prof. dr. Vladimír Filipovič, vedúci katedry filozofie v Záhrebe, prof. dr. Vanja Sutlič z Fakulty politických vied v Záhrebe, doc. dr. Milan K ang r g a z Filozofickej fakulty v Záhrebe, ďalej dr. Andrija Krešič, zástupca riaditeľa Ústavu pre spoločenské vedy v Belehrade, doc. dr. Marija Břida a asistent Franjo Z en k o z Filozofickej fakulty v Zadare, asistent Brnako P av l o v i č z Filozofickej fakulty v Belehrade a asistent Božidar D e b e n j a k z Filozofickej fakulty v Lublane. V československej delegácii bol riaditeľ Filozofického ústavu SAV akademik Ladislav S z á n t ó, riaditeľ Filozofického ústavu ČSAV dr. Vladimír R u m l, vedeckí pracovníci FÚ ČSAV CSc. dr. Irena D u b s k á, CSc. dr. Jiří C v e k l, CSc. dr. Jaromír J e r m á ř a CSc. Povel K o v á l y a vedeckí pracovníci FÚ SAV CSc. Július S t r i n k a, CSc. Andrej H l á v e k a CSc. inž. Juraj B o b e r. Okrem toho sa na časti rokovania zúčastnil aj akademik Igor H r u š o v s k ý, ktorý sa na pozvanie juhoslovanských filozofov zhodou okolností práve v tom čase zdržiaval v Juhoslávii.

Téma sympózia — marxizmus a dialektika — bola dostatočne široká na to, aby sa tu mohla nastoliť celá škála aktuálnych problémov filozofického myslenia v obidvoch krajinách, súčasne však i dostatočne ohraničujúca prediskutovávanej problematiku, takže rokovanie mohlo byť pomerne koncentrované a umožnilo vyhranenie sa niekoľkých centrálnych teoretických problémov. Pravda, ako to už obyčajne býva, najmä pri nadväzovaní prvých kontaktov, aj tu bolo priveľa vopred pripravených referátov a diskusných vystúpení, takže pre živú a bezprostrednú výmenu názorov nakoniec nezostávalo dostatok času. Aspoň sčasti sa to vynahradiť pri priateľských večerných posedeniach,

na ktorých sa neformálnym spôsobom obyčajne ďalej pokračovalo v nedokončených diskusiách.

Juhoslovanskí hostitelia pripravili tri základné referáty a niekoľko koreferátov. Prof. Markovič venoval svoj referát kritike troch redukcionistických koncepcií dialektiky, v ktorých sa dialektika ochudobňuje o niektoré zo svojich základných atribútov. Je to poňatie dialektiky ako ontologickej teórie o univerzálnych zákonoch skutočnosti bez zretela na človeka, ďalej redukcia dialektiky na úzko špeciálnu metodológiu, pričom sa neguje oprávnenosť všeobecnej metodológie a teórie, a napokon zúženie platnosti dialektiky iba na sféru ľudských dejín, ako sa to prejavuje napr. u Lukácsa, Sartra alebo Hyppolita. V protiklade k tejto redukcii zdôraznil Markovič potrebu koncipovania dialektiky ako štruktúry metodologických princípov totálnej ľudskej praxe, ktorá je zameraná na oslobodenie človeka, na humanizáciu prírody i spoločenského prostredia.

Problémom rôznych koncepcií dialektiky venoval svoj referát aj prof. Vranicki. Ontologická interpretácia je podľa neho práve tak jednostranná ako antropologická. V ontologickej interpretácii, ktorá je príznačná práve tak pre hegelianizmus, ako aj pre ortodoxný marxizmus II. internacionály a neskoršie pre stalinizmus, bola skutočnosť sublimovaná na zákonitosť: buď na zákonitosť ducha, alebo na zákonitosť hmoty. V jednom i druhom prípade stratil človek ako tvorivá, t. j. slobodná bytosť svoj základný atribút ľudskosti. Človek sa však nemôže uspokojiť s úlohou pasívneho vykonávateľa nejakých substanciálnych zákonitostí ducha alebo ekonómie. Negácia takejto koncepcie dialektiky bola preto plne opodstatnená. Otázka dialektiky je v podstate otázkou človeka — avšak aj takéto chápanie môže dospieť k neželateľným extrémom, ak sa človek vytrhne z prírodného a spoločenského kontextu. Podobne ako Markovič, aj Vranicki dospieva k záveru, že kľúčovým problémom pre pochopenie dialektiky je problém praxe. Je to spojovacie ohnisko medzi človekom a prírodou a len za pomoci tejto kategórie možno vybudovať dôsledne marxistickú filozofiu.

Dr. Krešič vo svojom referáte zkonštatoval, že medzi Engelsovým chápaním dialektiky, ako sa prejavuje v jeho *Dialektike prírody*, a Marxovým chápaním môžeme zistiť určité odlišnosti: Niektoré Engelsove formulácie viedli jeho neskorších vykladačov k tomu, že dialektiku prírody interpretovali v podstate pozitivisticky, bez vzťahu k človeku. Krešič sa ohradzuje proti takémuto výkladu a tvrdí, že v skutočnosti, napriek určitým nie najšťastnejším formuláciám, nie je dôvod podozrievať Engelsa, že pri skúmaní prírody opustil antropologický aspekt, že dialektiku prírody traktuje bez vzťahu k človeku, bez vzťahu k jeho práci, ktorou si človek prírodu prispôsobuje, poľudštuje ju. Pozitivistická interpretácia Engelsovej Dialektiky prírody mala ďalekosiahle negatívne dôsledky aj v chápaní spoločenskej zákonitosti: tá sa chápala ako „železná“ nevyhnutnosť, proti ktorej je človek bezmocný, ostáva mu iba poznávať ju a podriaďiť sa jej. Viedlo to aj k zvludgarizovaniu teórie poznania: poprel sa tu moment subjektívnosti a ak sa pripustil, tak iba ako omyl, ako deformácia pravdivého poznania.

Referát V. Ruml sa zaoberal niektorými všeobecnými otázkami dialektiky, pričom poukázal na význam modernej prírodovedy pre prehlbenie a renesanciu dialektiky. Podobne aj J. Cvekl zdôraznil vo svojom referáte potrebu modernizácie a prehlbenie filozofickej argumentácie a metódy pri ďalšom rozpracúvaní marxistickej dialektiky. J. Strinka venoval svoj referát otázkam dialektiky socializmu. Tento referát, podobne ako aj obsiahle diskusné príspevky A. Hlávka a J. Bobera uverejňujeme v tomto čísle Filozofie. V budúcich číslach časopisu sa budú publikovať niektoré ďalšie zo spomínaných referátov.

Z diskusie treba spomenúť vystúpenie prof. Sutliča. Zdôraznil, že pre skúmanie otázok dialektiky je neobyčajne významné, aby sa adekvátne chápal rozdiel medzi

Marxovým a Heglovým poňatím dialektiky, resp. ich rozličné intencie vo vzťahu ku skutočnosti. Tento rozdiel je podľa neho predovšetkým v tom, že zatiaľ čo Hegel *dialektizoval* históriu, Marx *historizoval* dialektiku, a to dialektiku kapitalistickej historickej epochy. Naša úloha ne je v tom, povedal, aby sme takrečeno kompenzovali Marxa, aby sme sa pokúšali urobiť to, čo neurobil on, t. j. vytvoriť nejakú všeobecnú teóriu pohybu, zahrňujúcu aj prírodu, aj človeka, ale v tom, aby sme, nadväzujúc na Marxa, ďalej rozvíjali historické myslenie, adekvátne súčasnej epoche. K všeobecným otázkam poňatia dialektiky, ako ich nastolili prof. Markovič a prof. Vranickí, prehovoril v diskusii aj prof. Filipovič, J. Cvekl, M. Kangrga, I. Dubská, M. Brida, D. Debenjak a iní. V súvislosti s výkladom rôznych koncepcií dialektiky sa vynorila aj otázka rôzneho chápania spoločenskej angažovanosti filozofie.

Živá diskusia sa rozvinula aj k referátu dr. Krešiča. Viacerí diskutéri sa zhodli v tom, že v Engelsovej Dialektike prírody sa naozaj stretáme s niektorými zjednodušeniami, ktoré sú v rozpore nielen s Marxovým poňatím, ale aj s poňatím, aké nachádzame v iných Engelsových prácach. Bolo chybou, že táto Engelsova práca sa neskôr stala základným východiskom pre vypracúvanie učebníc marxistickej filozofie, v ktorých sa potom plne rozvinuli niektoré jej čiastkové nedostatky.

S niekoľkými polemickými poznámkami k referátu P. Vranického vystúpil akademik I. Hrušovský. O jeho vystúpení informujeme v dodatku k tejto zpráve.

Zadarské sympóziom bolo obsažným a podnetným stretnutím. Pre československých filozofov bolo veľmi zaujímavé nazrieť do tvorivej dielne juhoslovanskej filozofie, osobne sa zoznámiť s niektorými jej výraznými predstaviteľmi, autormi myšlienok, vyznačujúcich sa aj v medzinárodnom kontexte imponujúcou pribojnosťou. Položil sa tu základ pre ďalšie systematické styky a stretnutia, z ktorých bude nepochybne profitovať filozofia oboch krajín. Najbližšie takéto stretnutie sa má uskutočniť na jeseň tohto roku u nás v Československu, pravdepodobne v Smoleniacich. Bolo by však žiadúce, aby neostalo iba pri tomto splatení dlhu, ale aby sa aj z našej strany vyvinula väčšia iniciatíva k vzájomným kontaktom, a to nielen s juhoslovenskou filozofiou, ale aj s filozofiou iných krajín. Príkladom nám aj tu môže byť aktivita juhoslovenského filozofického frontu, ktorý každoročne usporiada aj u nás známe medzinárodné stretnutia na Korčule. Niečo podobného by azda bolo možné organizovať aj u nás, najmä keď sa zaktivizuje Československá filozofická spoločnosť a na Slovensku ustanoví Slovenská filozofická spoločnosť. Konfrontácia názorov pri takýchto medzinárodných stretnutiach je nenahraditeľným stimulom rozvoja filozofickej tvorby v každej jednotlivéj krajine.

*

Na konferencii sa zúčastnil na druhý deň rokovania zo slovenských filozofov aj akademik I. Hrušovský, ktorý bol v tom čase v Juhoslávii na pozvanie zárebskej univerzity. Na konferencii vystúpil s diskusným príspevkom najmä k referátu prof. dr. P. Vranického o dialektike. Vo svojom príspevku Hrušovský upozornil, že ak sa tvrdí, že „vec osebe“ sa vždy javí ako dejinná kategória, pretože sa nám vždy vraj prezentuje ako „vec pre nás“, predsa len treba zásadne rozlišovať medzi ontickou a empiricko-praktickou stránkou skutočnosti. Hrušovský poukázal na to, že ontologickú kategóriu „veci osebe“ nesmieme stotožňovať s nesprávnou naturfilozofickou koncepciou „veci osebe“ a že otázka objektívneho bytia ako takého je len otázkou jeho nezávislosti od vedomia a že teda o vlastnosti „byť objektívne reálnym“ možno adekvátne vypovedať len v rámci sústavy „objektívny svet — ľudské vedomie“. Hrušovský upozornil ďalej, že napríklad rozlíšeniu ontologického a empirického poňatia kauzality do istej miery zodpovedá Kantovo rozlíšenie *princípu* kauzality (*principium causalitatis*) — ktorý

vyjadruje, že všeobecne platí, že čokoľvek sa deje, má svoju príčinu — a kauzálneho *súdu* (iudicium causale), ktorý sa uplatňuje len v empirických oblastiach poznania. Hrušovský potom vyslovil súhlas s tézou, že hmota nám nie je daná „ako taká“, ale len v gnozeologickej rovine, a to ako jednotlivé štrukturálne úrovne bytia. To sa týka napríklad aj dielektickoštrukturálneho poňatia ľudskej mysle ako štruktúry tvorivých pojmových operácií — V ďalšej pripomienke poukázal Hrušovský na skutočnosť, že okrem dnes tak živo pertraktovaného rozdielu empirickej a spoločensko-ľudskej reality osobitne si treba všimnúť aj rozdielnosť abiotickej a biotickej sféry bytia, pretože z analýzy tohto rozdielu vyplýva určenie kategórií a pojmov, ktorými sa dnes často operuje aj v oblasti fenomenológie človeka, ako je konkrétne napríklad pojem vývinu. S ohľadom na tento pojem Hrušovský poukázal na fakt, že negatívna entropia sa uplatňuje práve len v otvorených sústavách biosféry, v procesoch kvalitatívnych vývinových premen a že len enklávy rastúcej organizovanosti podmieňujú všetok pokrok a vývoj. — V poslednej diskusnej poznámke upozornil Hrušovský, že treba rozlišovať prírodu a pojem prírody a že iba tento pojem prírody — v opak mienky niektorých filozofických antropologov — je dejinnou kategóriou, ktorá sa utvára v procese dialektiky teórie a zmyslovej činnosti. Termínom „praxis“ označujú záhrebskí filozofi práve túto dialektiku.

Okrem jednodennej účasti na konferencii v Zadare sa Hrušovský v tých dňoch zúčastnil aj na viacerých besedách o významných filozofických problémoch súčasnosti na univerzitách v Belehrade, Lublani a v Záhrebe. V Záhrebe mal okrem toho prednášky na Filozofickej fakulte a v Juhoslovenskej filozofickej spoločnosti.

J. S.